

Szegedi pünkösdi hiedelemvilág

A SZEGEDI NÉP HAGYOMÁNYAIBAN A PÜNKÖSDÖLÉS GAZDAG SZOKÁS- ÉS HIEDELEMVILÁGGAL BÍRT. A RÉGMÚLTBAN GYÖKEREZŐ, MÁGIKUS CÉLZATÚ, TERMÉKENYSÉG- ÉS EGÉSZSÉGVARÁZSLÓ, VÁLTOZÓ IDEJŰ ÜNNEP SZEGEDI NAGYTÁJI EMLÉKEI KÖZÖTT SZÁMOS ÉRDEKESSÉG VAN.

Az „Áldott szép pünkösdnek gyönyörű ideje” – mint Balassi Bálint nevezi – bizonyly a valahai római virágünnepben fogant, számos hiedelméből Szegeden is ismert jó néhány. És itt szokás volt, hogy már hajnalban készülni kellett rá. A szegedi táj népe pünkösd hajnalára zöld ágakkal, főként bodzával és fűzzel díszítette fel kerítését, ablaka-it – évszázadokkal ezelőtt még hajóit és vízimalmait is. Mert úgy tartották, hogy ezzel megvédik az „isten haragjától”, azaz a mennykő-csapástól. A mágikusnak vélt ágakat az ünnep múltával nem dobták el, hanem eltették, s ha valakit szélütés ért, megfüstölték vele gyógyításul. (A kiszomboriak az ágakhoz nyíló virágokat is tűztek. Az őszentivániaknál a „bodzázás” a legények feladata volt, a lányos házakat is ők ékesítették fel. A tápéiak viszont úrnapián díszítettek.) A szélütéstől különösen félték: a szegediek szerint a tavaszi szelet nem volt szabad szidni, mert az a hiedelem szerint a pünkösdkor ünnepelt „Szentlélek szájából jön”, s aki csúf szóval illeti, az megbűnhődik érte, gutaütést kap.

A szegedi nagytájról régen sokan zárandokoltak e jeles napra a közei kegyhelyre, mert – mint Bálint Sándor írja – „Szegedi hiedelem, hogy aki tisztalelkű, az pünkösdkor meglátja a Szentlelket Pálosz-szentkút vizének tükrében”. A vízi mágiát ezen nap hajnalán itthon évszázadokig gyakorolták, még a XIX. század végén is szokás volt a Tiszában fürödni, hogy egészséget biztosítsanak maguknak. A folyóhoz a lányoknak szótlanul kellett menni, hogy semmilyen ígérés ne fogjon rajtuk, a fürdés után pedig a fűzfák alatt fésülködtek, hogy olyan hosszúra nőjön a hajuk, mint az ágak. (A pünkösdi tiszai fürdéshez kapcsolódhatott később, hogy a strandokat régen ilyenkor volt szokásban megnyitni.) – Az idők változásával a folyóparti tisztálkodást az otthoni váltotta fel, s az vált gyakorlattá, hogy a mosdóvízbe pünkösdi rózsá szirmait szórták egészségvarázsló céllal. Az apátfalviak régen minden betegségre jó orvosságnak tartották a pünkösdi bodzából főzött italt.

Aki pünkösd hajnalán született, azt szerencsés embernek tartották. A szerencsétlenséget, a gonoszt pedig mindenképpen igyekeztek elkerülni, mert úgy vélték, ez az idő a legfontosabb boszorkányjáró napok közé tartozik. (Ezt a XVIII. századi boszorkánypercek emlékei is tanúsítják.) A jót – például a nagyobb, szebb termést – viszont igyekeztek ekkor is elősegíteni. A még két évszázaddal ezelőtt is gyakorolt pünkösdlő leányszokás, a királynéjárás (szegedi nevén „mivanmajárás”, vagy „mimimamázás”) során a kiskirálynét például felemelték a többiek jó maszra, mondván „Ekkora legyen a kente kenderé”. – A szegedi pünkösdi királynézást egyébként Dugonics András is említi Etelka című regényében, ő jegyezte fel annak legrégibb ismert népi szövegét. A tavasz e királynője játékának első részletes leírása is Szegedről származik, 1834-ből, Miskolczy Istvántól. Később Kodály Zoltán szépséges kórusműve, a Pünkösdlő is leginkább ebből a szegedi hagyományból merített.

SZABÓ MAGDOLNA

■ A tánc, a bál sokáig szokásban volt. (Fotó: Somogyi Károlyné)

Göncz Árpádtól ma is sokan kérnek segítséget levélben

Mindenkivel szót értek

A SZEGEDI BÖLCSESZKAR ANGOL TANSZÉKÉN NEGYEDSZÁZADDAL EZEŐTT MŰFORDÍTÁST-TANÍTÓ GÖNCZ ÁRPÁDOT NÉHÁNY NAPPAL EZEŐTT AZ EGYETEM DÍSZOKTORÁVÁ AVATTÁK. A KORÁBBI ÁLLAMFŐVEL A TANÁRSÁGBÓL MEGMARADT ÉLMÉNYEI MELLETT ÉLETTAPASZTALATAIRÓL ÉS A VITORLÁZÓREPÜLÉS IZGALMAIRÓL BESZÉLGETTÜNK.

– Amikor tavaly szeptemberben interjú adott lapunknak, azt mondta, nagyon szeretné megírni az emlékiratait, és már elkezdte gyűjteni hozzá az anyagot. Hol tart most a memoár összeállításában?

– Nyolcvanegyedik életévében az ember ne tegyen kötelező ígéretet. Most egy hónapra meghívást kaptam az olaszországi Bellagióba, ahol a Comói-tó mellett, a hegyek lábánál van egy csodálatos alkotóház. El akarom vinni oda a papírjaimat, hogy kiválogassam, és elkészítsem legalább a memoár keretét. Hogy lesz-e erőm megírni, nem tudom, ezt egy idő után már nehezen képes megítélni az ember. Még magamnak sem ígérem biztosra. De mindenesetre jobban szeretném, ha én írnám meg, mint más. Bosszantana, ha elsőnek az írna rólam könyvet, aki azt hiszi, jobban tudja, ki vagyok, mint én magam.

Az élet iskolája

– Biztosan nem lesz egyszerű összefoglalni életének rendkívül szerteágazó szála-it...

– Hát...rengeteg mindent csináltam, de soha semmit nem tudtam tisztességesen befejezni. Az volt az érzésem, hogy kétszázalékos hatásokkal élek, ami egy öreg gőzmozdony esetében is kevés. Aztán elnök lettem, és egyik napról a másikra rájöttem, hogy mindaz, amit előtte átéltem, iskola volt, s abból állt össze az a desztillált élményanyag, amit az ember ösztönnek nevez. Végigjártam a magyar társadalmat, voltam hegesztő, csőlakatos, hosszú ideig dolgoztam a mezőgazdaságban, ismerem az ország egyharmadát egy méter húsz centi mélységig, mivel addig vettünk talajmintát. Ismertem a paraszti életet, a szocializmusban az értelmiségi pálya minden buktatóját. Megkérdeztek, miért kell jogi doktorátus ahhoz, hogy maga hegeszzen, miért kell hegesztőnek lenni, hogy talajvédelmi tervet készítsen? Aztán rájöttem, igenis mindez kellett, hogy utána az ember elnökként beváljék, megtanulja, hogy ebben az országban emberek élnek, akik mind egyformán fontosak. Talán az volt a titkom, hogy szót tudtam érteni mindenkivel, még azzal is, aki mást hitt, mint én. Ezt önmagában nem érzem történelmi teljesítménynek. Várjunk ötven évet, ha még akkor is ismeri valaki a nevemet, az már mond valamit.

Másnak is legyen igaza

– 1978 és 1982 között a szegedi bölcsészkar angol szakos hallgatóinak tanított műfordítást, s egyebek mellett ezért is adományozott önnek néhány nappal ezelőtt az

■ Göncz Árpád: végigjártam az egész társadalmat. (Fotó: Schmidt Andrea)

universitas díszdoktori oklevelét. Milyen emlékei maradtak az itteni tanárságból?

– Mivel annak előtte nem tanítottam, nekem ez óriási próbát jelentett. Készségesen beismerem, hogy a diákok jobban tudtak angolul, mint én, mert ők előtte három évig tanulták az egyetemen, én pedig hoztam magammal a börtönben elsajátított „ékes” angolságot, ami a fordításhoz talán épp elegendő volt. Vannak viszont a szakmának olyan belső törvényei, amit én tudtam jobban. A szemináriumok tulajdonképpen közös játékok voltak számomra a diákokkal. Például azt játszottuk, hogy valaki beleképzei magát egy nyolcvanéves ember szerepébe, egy lány a fiúszerepbe, és úgy fogalmaz. Arra mindig ügyeltem, hogy a szemináriumon mindenkinek legalább négyszer-ötször igaza legyen velem szemben.

– Kiktől kap leveleket mostanában, és mit írnak önnek?

– A levelek jelentős része meghívó. A többiben – a baráti levelektől eltekintve – többnyire ilyen-olyan segítséget kérnek, aminek ma nehezebben tudok eleget tenni, mint korábban, mert az elnökségem alatt volt szociális

pénzalapom, most nincs. Az utóbbi időben – nagy öröömre – megint kapok névtelen leveleket. Nem sokat, ha jól emlékszem, eddig nyolcat-tízet. Az első elnökségem félidejében elárasztottak névtelen levelekkel, annál most lényegesen kevesebb érkezik.

Repülővel a légörvényben

– Az egyik kereskedelmi televízió riport-filmet készített önről nyolcvanadik születésnapja alkalmából. Ebben láthattuk, amint egy vitorlázó repülővel emelkedett a levegőbe. Hogy érezte magát odafent?

– A vitorlázó repülésnél szebbet elképzelni nem lehet. Az ember szinte érzi a szárnyvégeket, és közben hallja a szél zúgását. Korábban magam is repültem, már a C vizsga előtt álltam, amikor abba kellett hagynom a vitorlázást. Így hát ha valami után vágyat érek, akkor az a repülés. Amikor a film készült, izgalmas felszállást éltem át, mert viharos szél volt és belekerültünk egy erős légörvénybe. Huszonöt-harminc métereket dobott a szél a gépen jobbra-balra, föl-le. Nagyon élveztem.

HEGEDŰS SZABOLCS

Podmaniczky Szilárd

4.

Ork és Orkla

Abban hamar megállapodtak, mert biztosak voltak benne mindketten, hogy olyan helyet kell keresniük, ahol együtt van minden, dombok, tiszta levegő, és valami nagyobb vízfelület. Kiterítették a térképet, azon bejelölték a számításba vehető helyeket, majd az őrijtó éjszaka után vettek egy autót, és már ebéd után útnak indultak.

Helyzetük előbb egyszerűnek látszott, ám lassacskán kiderült, hogy valószínűleg ez az utolsó akadály, amit le kell küzdeniük a hobortos és olykor viszolyogtató emberekkel való találkozásban.

Nem tudni, honnan vették, de valószínűleg látszott rajtuk az a nyugalom, ami egy vagyon birtokosáról áradhat, ezért aztán mindenütt jól megkérték a házak árát. Ez persze csak később derült ki, ahogy egyre több helyen jártak, és az árak bonyolult rendszerét vázolták maguk előtt.

Ám alapvetően nem csak az ár, hanem maguk az eladók is viszarasztották őket, el nem tudták képzelni, hogy beköltözzenek abba a házba, ahonnan az az ember, az eladó beszél. Pár nap után fölmerült bennük, hogy talán építkezésbe foghatnának, de semmi kedvet nem éreztek a kőművesekkel és a mesterekkel való még hosszabb, hónapokig tartó együttléthez.

Persze voltak mulatságos eseteik is, már-már tapinthatóvá váltak azok a trükkök, amikkel a gazdák akartak túladni a portékákon. Az egyik helyen például azzal magyarázta a tulajdonos a ház különleges adottságait, hogy fiataloknak ennél ideálisabbat el sem tud képzelni, a ház fekvése ideális, mert itt van például a kilencvenéves apja, aki még birtokában van férfiúi képességeinek,

és ha hiszik, ha nem, mondta, havonta egy-két özevgyasszonyt hoz a házba, s azok szó nélkül itt hálnak vele. A férfi kimutathatónak vélte, hogy a ház alatt olyan kedvező vízérrendszer, és olyan ásványianyag-összetétel húzódik, amely az életképesség sokszorosát biztosítja az itt lakónak. Az persze már csak később derült ki, hogy ugyanebben a házban előtte már két család is lakott évekig, s azok többsége komoly betegségben hunyt el.

Egy másik épület igen kedvezőnek tűnt a leírások alapján, de amikor meglátták, már tudták, hogy ez, ez ugyan semmiképpen nem. A csővezeték mindenütt kívül futott a falon, a mennyezet olyan alacsony állt, hogy Orknak az volt az érzése, azonnal összelapítja, az ablakok tokja helyenként mozgott, az emeletre vezető lépcső pedig olyan meredek volt, és olyan keskeny fokkal ellátva, hogy a gazda kétrét kapaszkodva mászott le, meg-megbicsaklott a lába. Persze mindezt rövid idő alatt helyre lehetett volna hozni, de valami mégis azt súgta, ez sem, és ez sem az a hely, ahol élniük kell. Mert arra idővel jöttek rá, hogy minden épületnek a legkisebb zugán, a belevitt anyagok minőségén és mennyiségén is múlik, mit mutat, mennyire adja magát lakhatónak, és nem is beszélve az olyan alapvető dolgokról, mint a tájolás, vagy a falak szigeteltsége, az ablakok nagysága, a tető dőlésszöge, a beltérben elhelyezett ajtók falmegosztása, és még sorolhatnánk százszámra.

Találtak azonban egy kis kuckót, aminél úgy tűnt, lecövekelnek, néhány apró javítástól eltekintve mindketten úgy gondolták, hogy na, itt lehet valamit kezdeni. Akkor le is álltak a további kereséssel. Az épület jó minőségű volt, viszonylag fiatal, a szobák is szép számmal sorakoztak, és egészen tágasnak látszottak. A fürdőszobába is kiváló minőségű anyagot építettek be, a konyha tágassága is megfelelt, és csak néztek és néztek egymásra, hogy mi van. A baj az volt, ahogy utólag megállapították, hogy egyszerűen nem akarták elhinni, hogy ilyen gyorsan megtalálták, mert hogy a ke-

resés eddigi államosai igencsak azt mutatták, hogy nem lesz könnyű menet. Mit gondolsz, mit gondolsz, kérdeztették egymást percenként, de egyikük sem akarta elvenni a másik kedvét, pontosabban egyikük sem akarta a saját véleményével befolyásolni a másikat. Életükben először az a helyzet állt elő, hogy egyszerre kellett volna meghozni a döntést, egyazon pillanatban mondanígent vagy nemet. Ork meg nem állt az épületben, egyik szobából a másikba járt, nyitogatta a csapokat, nem értette, mi történik vele. A gazda már leült a ház elé egy székre, nem bírta a strapát, csináljanak, amit akarnak. Orkla kint állt az udvaron, a külső formákat figyelte, aztán ő is berohant párszor, hogy az ablakokból vethető kilátást vegye szemügyre.

Hát akkor megvolnának, búcsúztak el végül a gazdától, és arra már csak az úton jöttek rá, hogy egy szót se mondtak a gazdának, jó vagy sem. De ahogy távolodtak a háztól, egyre biztosabban érezték, jobb lesz vissza se nézni, nemhogy visszajönni. A kocsi-ban hallgattak, ám mindketten ugyanarról: ez se jött be, de azért eltették talonba, ha nem lesz más megoldás. Pedig lennie kellett.

Találtak aztán még egy házat, ami végre minden ízében tetszett, viszont az udvaron állt egy ismeretlen fajta, de borzasztóan ronda fa. Előbb természetesnek vették, hogy majd kivágyák, ha beköltöztek, aztán újra és újra végiggondolták, nem lesz ez így jó, nem favágónak jöttek erre helyre, és ha az a fa egyszer ott áll és olyan ronda, akkor annak ott is kell maradnia, nincs mese. A ház gazdája azonnal megérezte, talán volt már tapasztalata, rá is kérdezett, hogy tán csak nem amiatt a ronda fa miatt? Akkor kiderült, hogy az öreg se bírja azt a fát, és ő is azzal együtt vette a házat, de épp azért adja el, mert nem tudja tovább nézni, kívágni pedig nem akarja, mert a ház előző tulajdonosát, vagyis az asszony férjét egy fa ütötte agyon az erdőben.

(FOLYT. KÖV.)